

СПРАВЕДЛИВОСТТА В КАПАНА НА ЗАКОНА: МЕЖДУ ИДЕАЛА И РЕАЛНОСТТА

Лилия Дачовска

Студент I курс, Юридически факултет
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме: Текстът дефинира двете понятия „право“ и „справедливост“ и разкрива дълбочините на техните измерения. Как тези две понятия взаимно се допълват, но същевременно се и отричат. Връзката между тях е сложна и противоречива и извежда идеята, че невинаги едното успява да удовлетвори другото. Сблъсъците между реалността и идеала са неизбежни и благо на обществото често става тяхна жертва. Търсенето на хармонията между тях продължава, но остава невъзможно, защото е обременено от човешки противоречия и грешки.

Ключови думи: право, справедливост, морал, равноправие, социален ред, обективност, неравенство

JUSTICE TRAPPED BY THE LAW: BETWEEN IDEAL AND REALITY

Lilia Dachovska

Student, Faculty of Law
Plovdiv University

Abstract: The text defines the two concepts of “law” and “justice” and reveals the depths of their dimensions. How these two concepts complement each other, yet also negate each other. The relationship between them is complex and contradictory and brings out the idea that one does not always succeed in satisfying the other. Clashes between reality and the ideal are inevitable and the good of society often becomes their victim. The search for harmony between them continues but remains impossible because it is burdened by human contradictions and errors.

Key words: law, justice, morality, equality, social order, objectivity, inequality

Във всеки правен ред стремежът за равноправие, защита и утвърждаване на права на хората е висша цел, която оформя рамката на социалния ред. Ако законите бъдат прилагани обективно и безпристрастно, то те се превръщат в стълб на справедливостта и моралните устои. Стремежът, в който всеки гражданин се чувства равен, е образец за всяка правова държава. Правото е насочено към създаването на универсални и обективни правила, които да предсказват и уреждат взаимоотношенията между хората. Справедливостта е погъвкавият елемент от неговите начала, който трябва да насочва закона в удовлетворяването на културните, социалните и икономическите контексти. В практиката обаче се пораждат несъответствия между предписанията на тази система и реалността.

Но какво е право? Правото е движещата частица на една голяма машина, наречена общество. Негова главна роля е да контролира обществените отношения, да обособи границите на правата и задълженията на всеки един човек. Може да се каже, че до голяма степен то е изградено върху идеята за справедливостта. Справедливостта, от своя страна, е концепция, изградена върху моралните принципи за равноправие и честност. Тя има за цел да създаде баланс за благото на всички членове в обществото. Именно чрез правото би трябвало да се постига тя, то трябва да отразява тези морални устои, но дали това не звучи толкова перфектно само на теория?

Въпреки че законът е създаден с цел да осигури справедливостта и равенството на членовете на обществото, той често влиза в разрив със своите идеи, става жертва на противоречия и формалистично прилагане, които отклоняват неговата главна цел. Не успява да удовлетвори специфичните нужди на всеки един уникален случай или пък се използва за постигането на интересите на определени групи, а не целия народ и държава и сам попада в капана на собствените си ограничения.

Много философски трудове разнищват идеалната концепция за това, какво е този организъм „държава“ и как функционира той. Платон в своя труд „Държавата“ извежда своето понятие за „идеалната държава“, в която законите са израз на висшата справедливост, а управлението принадлежи на философите. Книгата разглежда справедливостта, пречупена през призмата на различните хора, но се стига до извода, че тя е хармоничното разпределение на ролите в обществото. Книгата е определена като утопична, което ясно извежда идеята, че идеалното пространство, обрисувано от философските възгледи, е различно от съществуващото.

Според Аристотел държавата не е само естествената социална среда на индивида, а политическо пространство, в което справедливостта може да намери своето най-пълно изразно пространство. За гръцкия философ тя е най-висшата добродетел, но в неговите трудове трудно може да се разграничат две ясни определения за право и справедливост. Той отличава два термина – дикаиос (справедлив съм) и дикаион (постъпвам справедливо). Разликата между формалната справедливост – справедлив съм, и моралната – постъпвам справедливо, често не бива отразявана в социалния ред. Първата се намира в естеството на правото като средство за налагане на ред чрез санкции, където принципите на справедливостта се превръщат в норми със строго обективен характер – едни и същи правила се прилагат еднакво за всички, което би трябвало да гарантира равенството пред закона. Но дали е така? Тази формалност често отрича индивидуалните обстоятелства, социалните фактори и икономическите неравенства, с което справедливостта се превръща в догма и реализирането на истинската ѝ същност остава невъзможно.

Чувството за справедливост е заложено у всеки един човек и стои в центъра на моралните му устои. Тя е много субективен елемент в отношенията между членовете на дадено общество и човек може да не си даде сметка за обективната такава и за действителността, изхождайки само от своя интерес – „постъпвам справедливо“. Дали в процеса на търсене на справедливост, човек не отрича чуждата такава? Справедливостта трябва да се прилага правилно и точно тук идва силата на съда в обществените взаимоотношения. Правоприлагането на закона зависи до голяма степен от субективната преценка на правопри-

лагащия орган, което поражда въпроса за обективността на справедливостта в даден съдебен процес и за това дали тя може да се постигне изцяло. Той трябва да е безпристрастен и обективен, да изхожда от общото благо, да отрича привилегии.

Съдебната система е сърцето на правовата държава, пространство, където законът и справедливостта трябва да се реализират, но как съдът може да е безпристрастен, когато е обременен от човешки слабости? Съдията е поставен в ролята на последна инстанция на правосъдието, той трябва да отхвърли собствените си предубеждения и да се позове на обективността. Но какво се случва, когато има сблъсък между строго формалния закон и моралните устои на обществото, кой определя кое е „правилно“ в даден момент?

Много примери от историята за несправедливи съдебни решения, било то заради привилегии или неравенство, или чисто пристрастие, ни учат, че съдът трябва да бъде независим, но и много прецизен в тълкуването на закона. Но как тази система може да бъде справедлива и безпристрастна, когато самата тя е уязвима от човешки фактори? Ролята на съдията не е просто правоприлагаща. Той следва да построи здравите основи на моралните принципи на правото, без да пренебрегва изключителната индивидуалност на всеки отделен случай, да съумее да балансира интересите на обществото заедно със защитата на правата на индивида, без да губи човешкия аспект.

Независимо от изхождането за общото благо, законът си остава продукт на своето време, обременен с човешки грешки, пристрастия и непълноти. Дори най-съвършената правна система може да стане жертва на интерпретации, които да отклонят стремежа към справедливост. Опитите да се изгради правна система, способна да осигури справедливост в най-идеалната ѝ и пълна форма, са благородни, но остават невъзможни. Правото, колкото и да се стреми към съвършенство в социалните и икономическите си аспекти, остава продукт на човешката воля, която е сложна и противоречива, винаги в процес на промяна. Фактът, че то продължава да се развива, показва, че то никога не е било съвършено, а няма и да бъде, защото е отражение на собствените ограничения на социума. То продължава да се стреми към по-добро, въпреки че перфектната справедливост остава утопия.